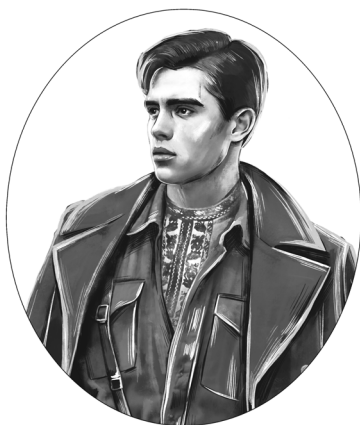

ВЕЛИКИЙ РОМАН

Петро Луцук

ГАЛИЦЬКА САГА КНИГА 2

Харків
«ФОЛІО»
2025

.....

*Жителі села Перетин
у березні 1929 року*

<i>Морози</i>			
1	Олекса	батько	37 років
2	Ганна	мати	33
3	Гриць	син	8
4	Іван	син	6
5	Йосип	син	5
6	Марія	дочка	4
<i>Кандиби</i>			
7	Семен	батько	44
8	Єва	мати	40
9	Іван	син	17
<i>Вальки</i>			
10	Гнат	батько	63
11	Меланка	мати	60
<i>Солтиси</i>			
17	Лука	дід	62
18	Данило	батько	26
19	Галина	мати	24
20	Юрій	син	5
21	Олена	дочка	2
<i>Ребрики-Вовки</i>			
22	Орина	мати	50
23	Василь	батько	62
24	Богдан	син	13
<i>Смолярі</i>			
25	Яків	дід	52
26	Олена	баба	50
27	Кость	батько	26
28	Оксана	мати	20
29	Катерина	дочка	2
<i>Нагірні</i>			
30	Микита	чоловік	60
31	Варвара	жінка	56
<i>Білецькі</i>			
32	Тома	батько	53
33	Катерина	мати	52

<i>Вовки</i>			
34	Феодора	мати	64
35	Роман Панас	зять	43
36	Марія	дочка	39
37	Дмитро	внук	17
38	Михайло	внук	15
<i>Гутмани</i>			
39	Моше	батько	46
40	Фейге	мати	45
41	Шмунь	син	25
42	Хава	невістка	21
43	Давид	внук	4
44	Гершон	внук	3
45	Лея	дочка	15
<i>Павловські</i>			
46	Адам	батько	35
47	Зося	мати	33
48	Кшиштоф	син	7
49	Бася	дочка	3

Вихідці із села, що жили в інших місцях

1	Федір Мороз	Львів	33
2	Степан Білецький	Київ	32
3	Левко Вовк	Відень	34
4	Ксенія Солтис (сестра Досифея)	Кам'янка, монастир	30
5	Михайло Смоляр	Слупце	29
6	Єлизавета Білецька-Зозуляк	Сорочин	28
7	Марія Білецька-Макуха	Львів	24
8	Гриць Кандиба	Сокаль	19
9	Андрій Валько	Кам'янка	34
10	Марта Валько	Кам'янка	30
11	Марко Валько	Кам'янка	12
12	Анастасія Валько	Кам'янка	6
13	Голда Гутман	Сокаль	17
14	Василь Мороз	Чикаго	26

1929

pik

.....

Пролог

«Тільки повне усунення всіх окупантів з українських земель відкриє можливості для широкого розвитку української нації в межах власної держави».

*Із відозви Першого Конгресу ОУН
02.02.1929 р.*

Двоє чоловіків стояли біля крайки ставка і зачаровано дивилися на плесо води. По ньому величаво плавали з півдюжини чорних лебедів. Вони майже не зважали на нечисленних глядачів — переважно дітей, які залюбки кидали їм куплений тут же хліб.

— Ніяк не можу звикнути до віденської зими! — говорив Євген Коновалець. — Знаєте, Ріхарде, я вже починаю забувати справжню галицьку зиму! Пам'ятаю, вдома, бувало, за ніч насипе стільки снігу, що ми з братами у ньому бавилися в хованки.

— В Альпах також є сніг! — почав Ріко Ярій, але Коновалець махнув рукою.

— Не те! — сказав він. — Тут все якесь штучне! Здається, навіть сніг штучний! Рік тому я був у Швейцарії, а тоді, як ви знаєте, там проходили Олімпійські змаги¹. Дивився...

— І за кого переживали? — хитро поцікавився Ярій.

Євген Коновалець усміхнувся.

— Та не за Польщу, певно! — заспокоїв він. — За свою Литву, бо я є литовський громадянин. Зрештою, там і вибирати не було з чого! Литовець був один, голєндрував на шляйфах². Ніц, певно,

¹ Йдеться про Другі Зимові Олімпійські ігри.

² Голєндрувати на шляйфах — кататися на ковзанах. Тут — ковзанярський спорт.

не виграв, а потім і взагалі відмінили останній старт — лід розтопився! Так литовець і вернув додому без медалі!

— Поляки тоже!

— Так їм і треба!

Коновалець деякий час спостерігав за лебедями.

— Навіть боюся загадувати, коли знову зможу отак відпочити, — задумливо сказав він.

Ріко Ярий на це нічого не відповів. Він, як ніхто інший, знав про ту титанічну роботу, що її провів Командант Української Військової Організації, щоб сьогодні отак зібратися тут, у Відні. Цьому дню передували дві конференції — спочатку в Берліні, а минулого року у Празі. Саме там, а не сьогодні, і були вироблені засадничі основи майбутньої організації, саме там були зламані списи розбіжностей та різних поглядів на майбутнє, щоб тут, у столиці Австрії, просто констатувати факт створення нової організації. Навіть щодо її назви не було суперечок. Розуміючи, що слово «військова» може відштовхнути від неї не тільки західні уряди, але, що важливіше, простих людей у галицьких селах та містах, було вирішено обмежитися нейтральною, але, тим не менше, навіть більш вдалою назвою: Організація Українських Націоналістів.

А сьогодні на чверть на одинадцять розпочалося засідання. Після того як обрали президію, затвердили порядок роботи, були заслухані доповіді. Євген Коновалець виступив із доповіддю «Сучасне становище на українських землях». Крім нього, своїм баченням майбутнього Організації поділилися Дмитро Андрієвський, з котрим Ріко Ярий зустрічався у Берліні на першій Конференції Українських Націоналістів, та журналіст декількох українських газет Зенон Пеленський. Перший день видався дуже насиченим та стомливим, тому Ріко здивувався, коли після засідання Євген Коновалець запропонував йому пройтися Віднем.

Знав Ріко й інше, не таке явне. Євген Коновалець довгий час не згоджувався на пропозицію об'єднати розрізнені й розкидані Європою українські організації, хоч внутрішньо відчував, що УВО вже віджила своє. Вже давно потрібно переходити на вищий щабель, але Командант, розуміючи, що це неминуче призведе до ліквідації

його творіння, не спішив з остаточним рішенням. Лише переговоривши з лідерами усіх націоналістичних спілок, які виявили бажання об'єднатися для подальшої боротьби, Коновалець прийняв остаточне рішення. Ба більше того, саме він запропонував лідеру Легії українських націоналістів — чи не найбільшій після УВО організації — Миколі Сціборському стати його заступником. Питання про Голову навіть не обговорювалося. Ним неодмінно мав бути Євген Коновалець. Ні в кого не було сумнівів, де проходитиме конгрес. Готель на Кантгассе, 3 вибрано не випадково: саме там жила більшість делегатів конгресу. До того ж власник готелю приязно ставився до своїх постійних жильців, адже деякі проживали тут уже декілька років.

Місце проведення першого установчого конгресу було вибрано не випадково. Звичайно, ніхто не дозволив би їм зібратися на території Польської держави. Це було виключено із самого початку. Не хотілося підводити і чехословацького президента Масарика, адже він і без того мав неприємності із Варшавою. Берлін відкинув сам Євген Коновалець. Це було дивно, адже саме в столиці Німеччини він проживав. На запитання Ярого, чому не підходить Берлін, Командант УВО відповів, що і так вже його звинувачують у підтримці лише однією державою, а той факт, що нова українська організація постане саме в Німеччині, аж ніяк не піде їй на користь, особливо тепер, коли країну буквально колотить ізсередини.

Неначе прочитавши його думки, Євген Коновалець поцікавився:

— Ви читали книгу такого собі Гітлера?

— «Майн Кампф»? — перепитав Ріко Ярий. — Певно, читав. Ще тоді, коли вона називалася «Чотири з половиною роки боротьби проти брехні, дурості і підступності». А чому ви запитали?

— І як вона вам?

Ріко невизначено знизав плечима.

— Не думаю, що йому щось вдасться втілити в життя! Надто все переходить розумні межі сприйняття.

— А що ви розумієте під розумними межами? Приєднання до Німеччини Австрії?

— Та хоча б!

— Ріхарде, та це несерйозно! — скривився Коновалець. — Не мине й десяти років, як австрійці самі попросять, щоб їх приєднали до Німеччини! Але мене інше хвилює: слова Гітлера про слов'янську расу. Для нього ми — представники нижчої раси, унденменшен. «Коли ми говоримо про завоювання нових земель в Європі, ми, звісно, можемо мати на увазі в першу чергу тільки Росію та підвладні їй прикордонні держави». Здається, я правильно процитував слова пана Гітлера. Ось тому ми й маємо поволі залишити Німеччину.

— Ви так говорите, неначе переконані, що Гітлер прийде до влади! — засумнівався Ріко Ярій. — Та він навіть не німець!

— Ви забули, що австрійці самі попросяться до Німеччини!

Ні Ріко Ярій, ні сам Євген Коновалець не знали наскільки пророчими будуть ці слова! До поки що неймовірного аншлюсу Австрії залишилося якихось дев'ять років!

За дивним збігом Євгенові Коновальцю судилося прожити стільки ж!

Початок року для Олекси Мороза — господаря галицького села Перетин — став знаковим і щасливим. Після чотирирічної перерви обійстя Морозів у лютому знову поповнилося новою людиною — це знову була дівчинка, котру назвали на честь баби Настуню. До того ж він зумів докупити до своїх земель іще досить великий кавалок поля. Тепер Олекса міг не гризтися, що залишить своїм вже п'ятьом дітям, коли ті виростуть. Але поки це станеться, мине чи мало часу.

Олекса ніколи не цурався роботи. Можливо, саме тому на нього батько покладав великі сподівання, виділяючи з-поміж інших братів. Власне, старому Грицеві й вибирати не довелося: середульший Федір не лежав душою до сільської роботи, а наймолодшому Василю тоді було замало років, щоб розгледіти у ньому майбутнього господаря. Як виявилось, батько мав рацію: саме найстарший Олекса продовжив справу Морозів.

Зараз те саме він помічає, дивлячись на старшого сина Гриця, хоч малому ще немає і дев'яти років. Він залюбки допомагав батькові у роботі, певно, більше заважав, аніж навпаки, але Олекса ніколи не відмовляв синові — нехай спочатку побачить селянську працю, оцінить, а вже потім вирішить, чи це його.

Цього разу Олекса вирішив засіяти пшеницею прибране поле. Ще вчора він зорав його, пройшовся бороною так, що не знайдеш і грудочки. А сьогодні поклав на фіру мішок із зерном, посадив Грицька і поїхав до свого поля.

— Тату, а нашо нам так багато пшениці? — допитувався син. — Ми вже посіяли ще до зими.

— Тоди то була озимина, — говорив батько. — А нині то буде яра пшениця. Вона є найліпша, щоб мама спекла хліба. Во посієм її

ми з тобою, вона виросте, в серпні зберем і повезем до вуйка Якова на лісничівку.

— А озима?

— А озиму знов посіємо на другий рік. І так кожного разу!

Придбане поле Морозів примикало до осади Павловських і знаходилося досить далеко від села. Дорога до нього проходила повз хутір Кандиб, де вже порався Семен. Привітавшись із швагrom і пообіцявши заглянути дорогою назад, Олекса нагнав коней.

Від «польської» землі його поле відділяв невеликий рів. Саме у той час, коли Олекса під'їжджав до своїх моргів, на протилежному березі рову Адам також сів пшеницю, але, на відміну від перетинців, робив це трактором.

— Тату, а чого ви сієте пшеницю руками, а поляки трактором? — похмуро запитав син.

Олекса нахмурився не менше. Він хотів було заспокоїти Гриця, що й у них колись також буде трактор, але вирішив даремно не обнадіювати.

— Бо вони поляки, сину, а ми українці, — сказав він. — А держава наша як називається?

— Польща.

— Так, Річ Посполита Польська. От коли знов буде ЗУНР, тоді і в нас буде трактор!

Не відомо, повірив цим словам син чи ні, але лише серйозно кивнув головою, мовляв, поживемо — побачимо. А Олекса зупинив коней перед зораним полем, зліз з фіри, перев'язав через ліву руку попону, насипав у неї пшениці із мішка. Підійшов до краю поля, яке пахнуло свіжою землею, зняв шапку і тричі перехрестився. Надягнувши шапку на голову, Мороз набрав жменю зерна, півколом розсипав по землі і пішов далі, розсіюючи пшеницю.

Гриць дивився, як сіє тато, навіть мимоволі повторював його рухи, неначе дійсно сам сів. Хлопець так захопився спогляданням батькової праці, що не одразу зрозумів: він тут не один. Гриць аж здригнувся, коли поруч почув:

— Mam traktor! A ty nie!

Хлопець озирнувся. На тому березі рову стояв семирічний син Павловських Кшиштоф і задоволено дивився на нього. Гриць з-під лоба дивився на нахабу, а той повторював, неначе заучений текст:

— Mam traktor! A ty nie!

Найбільше Грицеві хотілося наказати малого нахабу, але як це зробити, він не знав. Рів, що розділяв їх, хоч і був невеликий, але все ж з водою, до того ж холодною. Ніякого бажання замочитися у хлопця не було, тому він підняв із землі якусь грудку і кинув у Кшиштофа. Попастися не попав, але той завбачливо відійшов подалі від біди і вже з безпечної відстані говорив:

— A ty jesteśmy gospodarze! A mój tata ci nie pomoże!¹

Гриць знов підняв грудку і вже збирався кинути знову, на цей раз вже влучно, але тут озвався батько. Олекса саме підійшов до возу, щоб набрати пшениці.

— Лиши його, Грицю! — сказав батько. — Воно мале-дурне, що з него візьмеш! Що чує вдома, то й говорить! Будь мудрішим за него!

Батько насипав у попону зерна і знову приступив до сівби, а Гриць залишився біля возу і намагався «бути мудрішим». Це, власне, принесло свої результати: малий Кшиштоф, побачивши, що Гриць його ігнорує, враз втратив до нього цікавість і побіг до батька, який саме закінчив посів.

А Олекса висіяв усе зерно, випряг коней, зачепив борони. Тепер належало знову пройтися полем, щоб прикрити посіяну пшеницю. Побачивши, що не залишилося жодного незакритого клаптика землі, Олекса передав віжки синові, і той гордо закінчив роботу, пройшовшись туди і назад.

Подивившись на свою роботу і залишившись задоволений нею, Олекса Мороз запряг коней і поїхав додому. Малий Гриць деякий час мовчав, але врешті не витримав.

— Тату, а Кшиштоф говорив, що його тато господар, а ми не, — сказав він.

Олекса відповів не одразу. Пильно подивився на сина.

¹ А ми господарі! А мій тато тобі не допоможе! (Пол.)

— А хіба мати трактора то бути господарем? — запитав він. — Во послухай мене. Коли я був такий, як ти тепер, твій дід, а мій тато Гриць розказав мені таку історію. Жив колись один чоловік і мав одного сина. Файний господар був! Але прийшов час помирати. Тоди син і питає його, як я маю робити, щоб бути таким, як ви. А батько й каже: «Даю тобі три науки. Як виконаєш їх, то станеш файним господарем». — «А що то за науки?» — питає син. Батько відказує: «Ніколи не кажи людям «Дай, Боже, щастя!»; обкидай межі лисами і на кожну відправу в церкві приходи в нових чоботах».

Почувши таке, малий Гриць задумався.

— А як то? — запитав він.

— Не знаєш?

— Не.

— Ото і той син не зрозумів батька. Він перестав сьї вітати з сусідами, налапав в лісі лисиць, здер з них шкірку і поклав на межі поля. Люди сьї сміяли з него, позабирали шкірки, а коли вже грошей в него не хватило на нові чоботи, він сьї задумав. Так його і застав сусід та й питає, що з ним. Той і каже. Так і так, батько заповів мені таке робити. «А чи правильно ти зрозумів батька?» — питає сусід. Не казати «Дай, Боже, щастя!», то значит першим виходити на поле і останнім йти додому, тоди люди будуть тобі говорити. Обкидати поле лисами, то значит обгоровувати скибами, а кожну неділю до церкви ходити в нових чоботах, то просто чистити їх. Отака наука!

— І той син став господарем? — запитав Гриць.

— А певно, що став!

— І я буду таким! — впевнено пообіцяв син.

Олекса ніжно погладив його по голові. Саме такі слова він і хотів почути. А Гриць не вгавав.

— А мої вуйки на полі не роблють, а вони є господарі?

— Таки не мають поля, але й вони тоже сьї нароблять.

Так вони їхали польовою дорогою, розмовляючи зовсім не по-дитячому, чому були раді обидва: син радів, що його вже не вважають малим, як молодших братів, а Олекса ще раз переконався, що Гриць його не підведе.

Біля обійстя Кандиб Морози зупинили коней. По-перше, Олексю обіцяв зайти до Семена, а по-друге, зауважив перед хатою двох братів Кандиб — Івана та Гриця. Видно, старший син вчора приїхав до батьків.

Почувши, що поруч зупинилися коні, зі стайні вийшов Семен. Здавалося, швагер Олексю не піддавався часу, був таким же струнким та підтягнутим, яким його пам'ятали, лише у волоссі уважний погляд міг помітити неспівзвучну сивину.

— Засіяв? — поцікавився Семен, привітавшись з Олексю. — Щось скоро сьї вправ!

— Та я не один був! — серйозно мовив Олексю, кивнувши на сина.

— Ну, тоді справи у вас підуть скорше! Спочатку Гриць, потім Йосип з Іваном... Не пропадете!

— Та певно, що не пропадем! А я вижу, тобі теж прийшла поміч!

І він кивнув на старшого сина.

— Приїхав вчора, — пояснив Семен. — Грицю, йди до нас!

Гриць Кандиба приставив вила до стіни і, на ходу витираючи руки, підійшов ближче.

— Слава Ісусу Христу, вуйку! — привітався він.

Хоч він і був у звичній сільській одежі, око Олексю відзначило у поведінці й словах племінника щось чуже, міське.

— Слава навіки, Грицю! — відказав Олексю. — Приїхав допомогти батькам?

— Та поки їхав, то тато з Іваном все встигли зробити, — засміявся юнак.

— Значить, добре приїхав! — зробив висновок Олексю.

А Гриць підійшов до малого і подав йому руку.

— Ну, тезку, здоров! — привітався.

Чесно кажучи, малий Мороз не знав, що значить слово «тезко», але також із серйозним виразом обличчя привітався. А Семен з Олексю підійшли до лавки, що стояла перед хвірткою, мовчки закурили.

— Як тобі поле? — поцікавився Семен.

.....

Зміст

МАЙБУТНЯ СИЛА	3
1929	7
1930	43
1931	99
1932	145
1933	201
1934	273
Історичні особи, які зустрічаються на сторінках книги	310
Історична довідка	312
Словник галицького діалекту	314
 ANTE BELLUM	 317
1934 рік	323
1935 рік	385
1936 рік	437
1937 рік	497
1938 рік	531
1939 рік	585
Історичні особи, які зустрічаються на сторінках книги	624
Історична довідка	626
Словник галицького діалекту	627
 НЕВИПРАВДАНІ СПОДІВАННЯ	 629
1939 рік	635
1940 рік	715
1941 рік	785
1942 рік	881
Історичні особи, які зустрічаються на сторінках книги	969
Історична довідка	971
Словник галицького діалекту	973